

KISEBBSÉG- KUTATÁS

MINORITY STUDIES

23. évfolyam, 2014. évi 3. szám

Alapító és főszerkesztő: Cholnoky Győző

Szerkesztők:

Kántor Zoltán, Ferenc Viktória, Halász Iván

Szerkesztőbizottság:

*Pomogáts Béla (elnök),
Kántor Zoltán, Miskolczi Ambrus,
Szarka László, Szász Zoltán, Tóth Ágnes,
Doncsev Toso, Péntek János, Kocsis Károly,
Tóth Pál Péter, Halász Iván.*

Kiadja a Lucidus Kiadó
1192 Budapest, Gomb utca 7. Telefon: (+36-1) 282-2250.

Szerkesztőségi titkár: *Vágó Pálné*

Tóth Ágnes – Vékás János

Nemzetiségek Magyarországon 2001–2011. Etnodemográfiai folyamatok a népszámlálások tükrében

Mint ismeretes, a 2011. évi népszámlálás során a 2001. évihez viszonyítva a másfélszeresére (146%) nőtt azoknak az identitásdeklarációknak a száma, amelyek esetében a kérdezett a nemzeti-etnikai identitásra vonatkozó kérdések legalább egyike esetében a nemzetiségi törvényben nevesített 13 kisebbség valamelyikéhez való kötődését jelezte. Összlétszámukban a növekedés a nemzetiségre vonatkozó kérdés esetében volt a legnagyobb arányú (177%), a családi, baráti közösségben beszélt nyelvnél valamivel mérsékeltebb (138%), de még a kisebbségi anyanyelvűek száma is valamelyest gyarapodott (109%).

Elemzésünkben azt vizsgáljuk, hogy az elmúlt tíz évben a magyarországi nemzetiségek alapvető demográfiai jellemzői hogyan változtak.

A népszámlálás relevanciája

A népszámlálással szemben gyakran elhangzik az a kifogás, hogy nem ad „valós” képet a népesség nemzeti-etnikai összetételéről. Ez az elvárás nem csak a népszámlálással kapcsolatban irreális, hanem bármilyen tudományos módszerrel szemben, ha a nemzeti-etnikai jelleget afféle primordiális, objektív és statikus kategóriának tekintve értelmezzük a „valós” kifejezést. Az identitás, akárcsak annak nemzeti-etnikai összetevője, szubjektív és dinamikus kategória, amely esetében mindig együtt kell vizsgálni az identifikációt (kik vallják magukat az adott közösséghez tartozónak), a kategorizációt (kiket tart környezetük az adott közösséghez tartozónak) és a látenciót (kik nem tartják célszerűnek megvallani az adott közösséghez tartozásukat, noha más megnyilvánulásuk erre utal) összefüggéseit. A népszámlálás csak olyan értelemben lehet „valós”, hogy az adatgyűjtés és feldolgozás a lehető leghűségesebben tükrözi a megkérdezett szabad akaratából tett nyilatkozatát. Tehát egy értékvalasztás pillanatnyi kifejezője.

Nyilvánvalóan a különböző időpontban, különböző módszertannal lebonyolított népszámlálások adatai összehasonlításának lehetősége korlátozott. Még az azonos módszertannal lebonyolított népszámlálások adatainak összehasonlításakor is, a kibontakozó trendek megállapításakor figyelemmel kell lenni arra, hogy változik a fogalmak értelmezése a kérdezett tudatában, változik az állampolitikai hozzáállás és a társadalmi környezet. Az így megállapítható trendek diagnózisként jól használhatók, az ok-okozati összefüggésekre azonban nem adnak kellő magyarázatot.

Éppen ezért fontosnak tartjuk az egy-egy adott népszámlálás kérdéseire adott válaszok viszonyrendszerbe állítását, amelyre mind a 2001., mind a 2011. évi népszámlálás során feltett kérdések száma és tartalma jelentős lehetőségeket nyújt.

Természetesen mindezeknek a körülményeknek a figyelembe vételével a népszámlálási adatoknak a társadalomszerkezeti elemzéseknél való felhasználását elengedhetetlennek tartjuk. Egyrészt sok mindent elárulnak a társadalmi folyamatok dinamikájáról, így általuk ellenőrizhetjük korábbi, más kutatási módszereken alapuló prognózisainkat. Másrészt a nemzetiségek esetében az egyetlen olyan adatgyűjtés, amikor a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó válaszokhoz sok más jellemző – nem, kor, képzettség, aktivitás – kapcsolható.

Nincs annál fontosabb társadalomstatisztikai adat, mint az, amelyik az emberek értékvalasztását kifejezi. Ma, a válság idejében világosan látjuk, hogy ez, a stabil identitás, annak nemzeti komponensével együtt, a társadalmi szerkezet alakításának milyen fontos tényezője.

A népszámlálás módszertana

A Magyarországon 2011. október 1-i eszmei időponttal lebonyolított népszámlálás nemzeti-etnikai kérdésekre vonatkozó módszertana valamelyest különbözik ugyan a 2001. évi népszámlálásétól, ez a különbség azonban lényegesen kisebb, mint a korábbi népszámlálások esetében. A korábbi népszámlálások csak a kérdezett nemzetiségét és anyanyelvét, illetve az 1970. évi és az 1941. előttiéket csak az anyanyelvét tudakolták.

A 2001. február 1-jei eszmei időponttal lebonyolított népszámlálás során a nemzeti és etnikai identitást négy kérdés érintette:

„Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?

Mely nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik?

Melyik nyelv az anyanyelve?

Családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ általában?”

Az 1993. évi LXXVII., a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényben nevesített kisebbségeket¹ a népszámlálási kérdőív felsorolta, és az egyéb rovatban más kötődést is fel lehetett tüntetni. A nemzeti-etnikai identitásra vonatkozó kérdések mindegyikére 3-3 válasz volt adható, illetve a kérdezett megtagadhatta a válaszadást.

A 2011. október 1-ji eszmei időponttal lebonyolított népszámlálás kérdőívén a nemzeti-etnikai identitásra a következő kérdések vonatkoztak:

„Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?”²

A kérdőív a magyar után a nemzetiségi törvényben nevesített 13 („hazai”) nemzetiség mellett előnyomatva felsorolta még az arab, kínai, orosz és vietnami válaszlehetőséget. Emellett lehetőséget adott egyéb nemzetiség megjelölésére, illetve annak jelzésére, hogy a kérdezett nem kíván válaszolni az adott kérdésre.

¹ A törvény 1. szakaszának második bekezdése úgy fogalmazott, hogy a törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség „minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”. A törvény 61. szakasza 13 kisebbséget nevesít, ezek a következők: a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.

² A számlálóbiztosító útmutató szerint „A személy állampolgárságától, anyanyelvétől, nyelvtudásától függetlenül azt a nemzetiséget, etnikai csoportot jelölje meg, amelyhez tartozónak érzi, vallja magát. Ennél a kérdésnél csak egy nemzetiség, etnikai csoport jelölhető meg, jegyezhető be! Ha a személy két nemzetiséghez, kisebbséghez is kötődik, a másikat a 35. kérdésnél kell megjelölni, illetve beírni”.

„Az előző kérdésnél megjelöltön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?”³

Ez alatt a magyar után a nemzetiségi törvényben nevesített 13 („hazai”) nemzetiség mellett előnyomatva felsorolta még az arab, kínai, orosz és vietnami válaszlehetőséget, emellett lehetőséget adott egyéb nemzetiség megjelölésére, illetve annak jelzésére, hogy a kérdezett nem kíván válaszolni az adott kérdésre.

„Mi az Ön anyanyelve?”

Anyanyelvként azt az élő nyelvet kellett megjelölni, amelyet a személy gyermekkorában (általában elsőként) tanult meg, amelyen családtagjaival általában beszél, és anyanyelvének vall.⁴ Legfeljebb két válasz volt adható.

A kérdőív a magyar után a nemzetiségi törvényben nevesített 13 („hazai”) nemzetiség nyelve (a cigányok/romák esetében egy válaszlehetőség keretében a romani és a beás) mellett előnyomatva felsorolta még az arab, kínai, orosz és vietnami válaszlehetőségeket, emellett felkínálta egyéb nyelv megjelölését is, illetve annak jelzését, hogy a kérdezett nem kíván válaszolni az adott kérdésre.

„Családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ általában?”

A kérdőív a magyar után a nemzetiségi törvényben nevesített 13 („hazai”) nemzetiség nyelve (a cigányok/romák esetében egy válaszlehetőség keretében a romani és a beás) mellett előnyomatva felsorolta még az arab, kínai, orosz és vietnami válaszlehetőségeket, emellett lehetőséget adott egyéb nyelv megjelölésére, illetve annak jelzésére, hogy a kérdezett nem kíván válaszolni az adott kérdésre. Legfeljebb két válasz volt adható.

³ A számlálóbiztosító útmutató felhívta a figyelmet arra, hogy „Amennyiben a személy csak egy nemzetiséghez, etnikai csoporthoz tartozik, a nem tartozik más nemzetiséghez választ kell megjelölni. Ha egynél több nemzetiséghez, etnikai csoporthoz tartozik, az egyiket a 34. kérdéshez, a másikat ehhez a kérdéshez jegyezze be”.

⁴ „A beszélni még nem tudó csecsemő anyanyelve az a nyelv, amelyen hozzátartozói rendszerint beszélnek. Ugyanígy kell eljárni a siket, siketvak és beszéd-fogyatékos személy esetében is, ha vállalja a válaszadást”.

A nemzeti-etnikai identitás kapcsán hasznos még a nyelvismeretre és az állampolgárságra vonatkozó kérdésekre adott válaszok elemzése is, de ezzel az elemzési szemponttal jelen tanulmányunkban nem foglalkozunk.⁵

A 2001. és a 2011. évi népszámlálás kérdőívei között a nemzeti-etnikai identitásra vonatkozó kérdések tárgyában lényegében tehát annyi a különbség, hogy a 2001-ben feltett négy kérdés mindegyikére akkor 3-3 válasz volt adható, 2011-ben pedig a kérdőívről lekerült a kulturális kötődésre vonatkozó kérdés, az anyanyelv és a családi-baráti körben használt nyelv kérdésére 2-2 válasz volt adható, akárcsak a nemzetiségre vonatkozóan, de itt a két lehetséges választ két kérdésre bontották.

A 2011. október 1-i eszmei időponttal lebonyolított népszámlálás kérdőíve – akárcsak az előző – külön felhívta a figyelmet arra, hogy a nemzetiségre, anyanyelvre, felekezeti hovatartozásra és egészségi állapotra vonatkozó (34–42. számú) kérdésekre a válaszadás nem kötelező,

⁵ A 2001. évi népszámlálásnál a „Milyen nyelveken beszél?” kérdésnél csak a magyar válaszlehetőség volt előnyomatva. A magyar jelölésén kívül legfeljebb 3 másik nyelv megjelölésére nyílt lehetőség.

A 2011. évi népszámlálásnál a „Milyen nyelven beszél? Milyen nyelven képes másokat megérteni és magát megértetni?” kérdésnél szintén csak a magyar válaszlehetőség volt előnyomatva. A magyar nyelv jelölésén kívül legfeljebb három válasz volt adható. A számlálóbiztosi útmutató szerint „Ha valaki ennél több nyelven beszél, azt a három nyelvet kell beírni, amit az adatszolgáltató a legfontosabbnak tart. A beszélni még nem tudó gyermeknél azt a nyelvet (nyelveket) kell megjelölni, illetve beírni, amelyen (amelyeken) hozzátartozói beszélnek hozzá. A kérdéshez a mesterséges (pl. magyar jelnyelv, eszperantó), illetve a holt nyelvek (pl. latin, ógörög) is beírhatók.

Az állampolgárságra vonatkozóan 2001. évi népszámlálásnál a „Melyik ország állampolgára?” kérdés szerepelt. A kérdőíven Magyarország előnyomatva szerepelt, emellett 'más ország' megjelölésére is lehetőség volt.

2011. évi népszámlálásnál az „Állampolgársága?” kérdésnél a kérdőív a következő válaszlehetőségeket tartalmazta: 1. magyar; 2. magyar és külföldi, mégpedig: ... (egy válaszlehetőség); 3-4. nem magyar, mégpedig: ... (két válaszlehetőség); 0. hontalan. A számlálóbiztosi útmutató szerint „A nem magyar állampolgárságot kell a megfelelő fehér téglalapba beírni. A kettős állampolgárok közül annak, akinek az egyik állampolgársága magyar, a magyar és külföldi, mégpedig válasz melletti helyre kell bejegyezni, hogy milyen külföldi állampolgársággal rendelkezik. A nem magyar állampolgárságú személynél a nem magyar, mégpedig válasz melletti fehér téglalap(ok)ba kell az állampolgárságát beírni. Itt két külföldi állampolgárság is bejegyezhető. Hontalan az a személy, aki egy országnak sem állampolgára.”

miel azok a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény alapján az ún. különleges adatok körébe tartoznak.

A számlálóbiztosi útmutató arra utasított, hogy ha a kért „a 34–42. kérdések valamelyikére nem kíván választ adni, a kérdésre a nem kíván válaszolni választ kell megjelölni”.

A módszertani eltérések hatása az összehasonlíthatóságra

Mint mondtuk, a 2001. és a 2011. évi népszámlálás nemzeti-etnikai identitásra vonatkozó kérdései között annyi a különbség, hogy miközben 2001-ben a témára vonatkozó négy népszámlálási kérdésre (milyen nemzetiségű; mi az anyanyelve; családi, baráti közösségben mely nyelvet használja, mely nemzet kultúrájához kötődik) 3-3 választ lehetett adni, addig 2011-ben kimaradt a kulturális kötődésre vonatkozó kérdés, a megmaradtakra pedig 2-2 válasz volt adható azzal, hogy a nemzetiségre vonatkozó válaszokat két külön kérdésre bontották.

Emiatt felmerül a kérdés, lehetséges-e a módszertani eltérések miatt összehasonlíteni „az almát a körtével”? Akik az összehasonlítási lehetősége ellen érvelnek, a kisebbségi identitásdeklarációk számának 2011. évi jelentős arányú növekedését ezen módszertani különbségekkel magyarázzák.

Az alábbiakban azt elemezzük, hogy vezethetett-e a módszertani eltérések közül bármi is a növekedéshez:

1. A kulturális kötődés kérdésének elhagyásától értelemszerűen semmiképpen sem növekedhetett az adott kisebbséghez kötődők száma. Bár rendkívül eltérő mértékben, de minden kisebbség esetében a hozzá kötődők egy része kizárólag a kulturális kötődés jelölésével került az adott kisebbség körébe. Ezek egy része 2001-ben, amikor e kérdés már nem szerepelt a népszámlálási kérdőíven, nyilván a nemzetiség, az anyanyelv vagy a családi nyelv keretében jelezte az adott kisebbséghez való kötődését, de azt is feltételeznünk kell, hogy a másik részük viszont kikerült az adott kisebbséghez tartozók köréből.

2. Magától értetődő, hogy a lehetséges válaszok számának 3-ról 2-re csökkentésétől sem feltételezhetjük az identitásdeklarációk számának csökkenését, még ha tudjuk is, hogy az egy-egy kérdésre 3 választ adók száma a statisztikai makroelemzés szempontjából rendkívül csekély.

3. Marad még a lehetőség, hogy az identitásdeklarációk számának növekedését a nemzetiségre vonatkozó két lehetséges válasz két kérdésre bontása („Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?”; „Az előző kérdésnél megjelöltön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?”) idézte elő.

Az adatok összehasonlítása alapján első pillantásra úgy tűnik, hogy ez az érvelés indokolt. Ha például megvizsgáljuk a német nemzetiségűeket, akkor látjuk, hogy míg 2001-ben több mint felük jelölt csak egy nemzetiséget, addig 2011-ben ezek aránya alig haladta meg a 20%-ot. Eközben a lehetséges három válasz között több mint háromnegyedük jelölte a németet és a magyart.

1. táblázat. A német nemzetiségűek megoszlása a válaszok száma szerint

Nemzetiség	2001. év (fő)	2011. év (fő)	2001. év (%)	2011. év (%)
Csak német	32746	27930	52,7	21,2
Német és magyar	29198	102349	47,0	77,6
Német és más	161	1672	0,3	1,3
Összesen	62105	131951	100,0	100,0

Az anyanyelv vonatkozásában viszont jóval nagyobb arányban nőtt a két választ adók száma, holott e kérdés esetében nem ösztönözték erre a kérdezettet két külön kérdés feltevésével, mint tették a nemzetiség esetében.

2. táblázat. A német anyanyelvűek megoszlása a válaszok száma szerint

Anyanyelv	2001. év (fő)	2011. év (fő)	2001. év (%)	2011. év (%)
Csak német	24933	17667	73,8	46,2
Német és magyar	8800	20260	26,1	53,0
Német és más	41	321	0,1	0,8
Összesen	33774	38248	100,0	100,0

Ugyanígy növekedett a kettős kötődést jelölők aránya a családi nyelv esetében is, bár itt már 2001-ben is rendkívül csekély volt azok száma, akik a családban csak németül beszéltek.

3. táblázat. A családban németül beszélők megoszlása a válaszok száma szerint

	2001. év (fő)	2011. év (fő)	2001. év (%)	2011. év (%)
Csak német	7520	8094	14,2	8,5
Német és magyar	45185	86028	85,4	89,9
Német és más	207	1539	0,4	1,6
Összesen	52912	95661	100	100

Mindez azt bizonyítja, hogy a 2001. és 2011. évi népszámlálások közötti módszertani eltérések nem befolyásolták lényegesen az eredményeket. A változások a „valós társadalmi folyamatokat” tükrözik, természetesen nem csak azokat, amelyek a kisebbségek keretében zajlottak, hanem azokat is, amelyek környezetükben játszódtak le, mi több, e két tényezőcsoport folyamatos interaktív viszonyban áll egymással. Ezzel a kérdéssel azonban egy korábbi tanulmányunkban már részletesen foglalkoztunk.⁶

⁶ Tóth Ágnes – Vékás János: A népszámlálások nemzeti-etnikai adatai mögött rejlő politikai tényezők (1949–1990). Kisebbségkutatás, 2008/ 3, 406–431.

A nemzeti-etnikai közösségek legfontosabb jellemzői

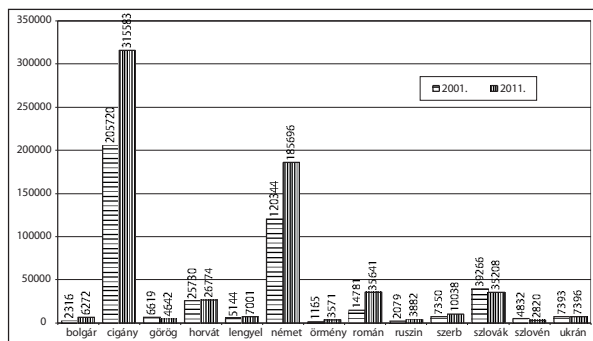
Ha egy kisebbség állapotáról, egészséges reprodukciójának feltételeiről egy gyorsjelentésben, a legrövidebben szeretnénk társadalomstatistikai eszközökkel beszámolni, akkor a következő mutatók a legfontosabbak: 1. létszám és arány; 2. korösszetétel; 3. gazdasági aktivitás; 4. végzettség.

Ezt a négy mutatót legalább a következő három területi szinten érdemes vizsgálni: 1. országos; 2. megyei; 3. települési.

Létszám

Az adott kisebbséghez kötődőnek (vagy tartozónak) tekintjük mindazokat, akik a nemzeti-etnikai identitásra vonatkozó népszámlálási kérdések legalább egyike esetében oda sorolták magukat. Miután egy-egy kérdésre 2001-ben három-három, 2011-ben pedig két-két válasz volt adható, az egyes kisebbségek létszámának összege valamivel nagyobb, mint a kisebbségi kötődésűek összlétszáma. A különbség azonban statisztikailag nem releváns, mivel a kettős kötődések hatalmas többsége magyar párú.

1. ábra. A kisebbségi identitásdeklarációk száma 2001, 2011.

4. táblázat. A nemzetiségek létszáma identitáskategóriánként 2001, 2011⁷

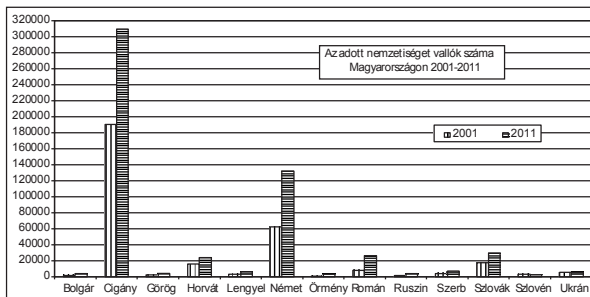
	összesen			nemzetiség			anyanyelv			családi nyelv		
	2001	2011	%	2001	2011	%	2001	2011	%	2001	2011	%
Bolgár	2316	6272	270,81	1358	3556	261,86	1299	2899	223,17	1118	2756	246,51
Cigány	205720	315583	153,40	189984	308957	162,62	48438	54339	112,18	53075	61143	115,20
Görög	6619	4642	70,13	2509	3916	156,08	1921	1872	97,45	1974	2346	118,84
Horvát	25730	26774	104,06	15597	23561	151,06	14326	13716	95,74	14779	16053	108,62
Lengyel	5144	7001	136,10	2962	5730	193,45	2580	3049	118,18	2659	3815	143,47
Német	120344	185696	154,30	62105	131951	212,46	33774	38248	113,25	52912	95661	180,79
Örmény	1165	3571	306,52	620	3293	531,13	294	444	151,02	300	496	165,33
Román	14781	35641	241,13	7995	26345	329,52	8482	13886	163,71	8215	17983	218,90
Ruszin	2079	3882	186,72	1098	3323	302,64	1113	999	89,76	1068	1131	105,90
Szerb	7350	10038	136,57	3816	7210	188,94	3388	3708	109,45	4186	5713	136,48
Szlovák	39266	35208	89,67	17693	29647	167,56	11817	9888	83,68	18057	16266	90,08
Szlovén	4832	2820	58,36	3025	2385	78,84	3180	1723	54,18	3108	1745	56,15
Ukrán	7393	7396	100,04	5070	5633	111,10	4885	3384	69,27	4519	3245	71,81
Együtt	442739	644524	145,58	313832	555507	177,01	135497	148155	109,34	165970	228353	137,59

⁷ A 2001. évi népszámlálás során – mint korábban jeleztük – a kérdőívben szerepelt a kulturális kötődésre vonatkozó kérdés is. Így az adott kisebbséghez kötődőek körébe soroltuk azokat is, akik csak az e kérdésre adott válaszukban nyilatkoztak ki az adott kisebbséghez való kötődésüket. A kizárólag a kulturális kötődésre adott válaszok alapján az adott kisebbséghez sorolt személyeknek az aránya kisebbségenként rendkívül nagymértékben eltér. Azt, hogy hogyan döntöttek volna, ha nem szerepel a kulturális kötődésre vonatkozó kérdés nem tudjuk. Feltételezhető azonban, hogy egy részük a nemzetiségre vonatkozó kérdésnél tüntette volna fel második, vagy harmadik válaszként. Egy részük viszont e kérdés hiányában kiesett volna az adott nemzetiséghez kötődők köréből. A két csoport feltételezett arányára nem lehet következtetni. Így ennek tudatában kell szemlélni az összehasonlító táblázatot.

Az egyes nemzetiségek 2001. évi identitásdeklarációinak összefüggéseire vonatkozóan bővebben lásd Tóth Ágnes – Vékás János: Lojalitás és szolidaritás. Államhatalmi homogenizálás vagy a keresztkötődések erősödése? In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.): Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések. Tér és Terep 4. Budapest, Balassi Kiadó, 2005. 123–149.

A 13 nevesített kisebbséghez kötődő identitásdeklarációk összlétszáma a két népszámlálás között a másfélszeresére (443 ezerről 645 ezerre, 146%) nőtt. A változás mértéke és iránya azonban kisebbségenként nagy eltérést mutat. A legnagyobb mértékben az örmény és a bolgár kisebbség gyarapodott, kis létszámuk miatt azonban ez a gyarapodás kevésbé befolyásolta a magyarországi nemzetiségek összlétszámának növekedését. Nagyobb súllyal bír a románok számának két és félszeres növekedése, s még nagyobb a két legnagyobb létszámú közösség – a cigány (153%) és a német (154%) – szinte azonos arányú gyarapodása. Ugyanakkor csökkenést mutatnak a népszámlálási adatok három kisebbség (szlovák 90%, görög 70%, szlovén 58%) esetében.

2. ábra. Az adott nemzetiséget vallók száma Magyarországon 2001–2011

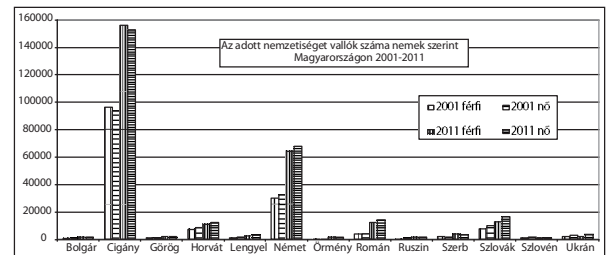

Az egyes identitáskategóriákat tekintve a növekedés a nemzetiségi bevallások összege tekintetében növekedett legnagyobb mértékben (177%). E tekintetben 2011-ben az örmények száma a 2001. évi több mint ötszörösére, a románoké és ruszinoké több mint háromszorosára, a bolgároké és németeké több mint kétszeresére nőtt. A nemzetiségi bevallások tekintetében csak a szlovének esetében látunk csökkenést (79%). Ők az egyetlen olyan kisebbségi közösség, amely nemcsak az anyanyelvi, hanem a nemzetiségi bevallások számát tekintve is csökkent 2001-hez viszonyítva, és a legkisebb létszámú kisebbség lett Magyarországon.

Nemzetiség szerint a kisebbségek között továbbra is a cigány, német és szlovák közösség a legnagyobb, míg a 4-5. helyen a horvát és a román helyet cserélt a 2001. évi sorrendhez viszonyítva.

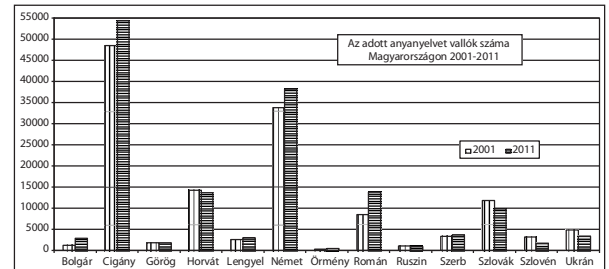
A nemek szerinti megoszlás szerint a férfiak a ruszin, a lengyel és a szerb nemzetiségűek számát gyarapították nagyobb mértékben, míg a nők elsősorban a románokét és örményekét.

3. ábra. Az adott nemzetiséget vallók száma nemeként 2001–2011

Megfigyelhetjük, hogy míg anyanyelv tekintetében a cigányság és németség gyarapodásában domináns volt a férfi túlsúly, addig nemzetiség tekintetében a nemek szerinti arány majdnem kiegyensúlyozott.

4. ábra. Az adott anyanyelvet vallók száma Magyarországon 2001–2011

Az anyanyelv tekintetében a kisebbségenkénti bevallások összege nőtt egy szerény mértékben (a 2001. évi érték 109%-ára), de ez az átlag egy nagyon lényeges különbséget fed el: majd hatezerrel többen vallották anyanyelvüknek a cigányság valamelyik nyelvét, majd öt és fél ezerrel növekedett a román anyanyelvűek száma, és a növekedés a németeknél is megközelítette a négy és fél ezer főt. A többi, kisebb létszámú kisebbség nem befolyásolta jelentősen ezt az átlagot, a nemzetiségek majdnem felénél – ukrán, szlovén, szlovák, ruszin, horvát, görög – pedig abszolút számban is csökkent az adott kisebbség nyelvét anyanyelvként vallók száma.

Az anyanyelvi bevallások szempontjából a két legnagyobb létszámú kisebbség továbbra is a cigány és a német. A következő nagyságrend keretében azonban a horvát és a szlovák kisebbséghez nemcsak felzárkózott a román, de meg is előzte. A nagyságbeli helycsere egyaránt eredt a horvát és a szlovák anyanyelvűek számának csökkenéséből és a román anyanyelvűek markáns gyarapodásából.

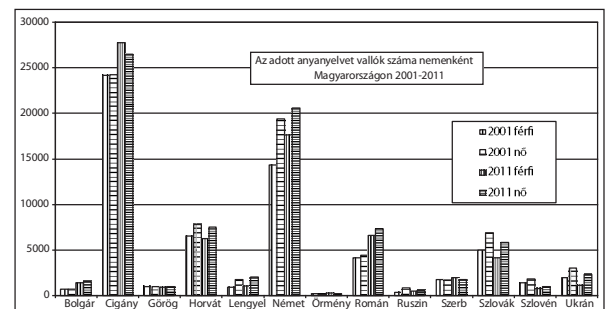
Külön figyelmet érdemel annak vizsgálata, hogy az adott kisebbségi közösséghez annak anyanyelve szerint kötődők gyarapodásához, illetve csökkenéséhez milyen arányban járultak hozzá a férfiak, illetve a nők. Statisztikailag ilyen tekintetben az eltérés a ruszinok esetében a legnagyobb, hiszen 2011-ben a ruszin férfiak száma 134,5%-kal lett nagyobb, mint volt 2001-ben, ugyanakkor pedig a ruszin nők száma a 2001. évinek a 71,1%-ára csökkent. Tudnunk kell azonban, hogy 2011-ben mindössze 999 személy vallotta magát ruszin anyanyelvűnek, és már 2001-ben is csak 1113 fő.

Azt a tény azonban már inkább érdemes a statisztikai makroelemzés tárgyává tenni, hogy a német anyanyelvűek gyarapodásában a férfiak hozzájárulása 16%-kal, a cigányok esetében pedig 5,5%-kal nagyobb, mint a nőké.

E két anyanyelvi közösség létszáma egészében véve 2001-hez képest 2011-ben 12-13 százalékkal gyarapodott.

Csökkenett viszont abszolút számban is a szlovén, az ukrán, a szlovák anyanyelvűek létszáma, és ezek mindegyikében a nők járultak hozzá nagyobb mértékben ahhoz, hogy a csökkenés ne legyen még jelentősebb.

5. ábra. Az adott anyanyelvet vallók száma nemeként 2001-2011

A családi, baráti közösségben használt nyelv tekintetében a kisebbségenkénti bevallások összege a 2001. évi mintegy harmadával nőtt, a legnagyobb arányban a bolgárok (247%), majd a románok (219%) körében. Csökkenés e tekintetben a szlovákok, ukránok és szlovének esetében tapasztalható.

Az identitáskategóriák részesedése

A három identitáskategóriára vonatkozó négy népszámlálási kérdés megválaszolása során az egyes identitáskategóriák részesedése az adott kisebbséghez kötődők összlétszámában rendkívül eltérő. A nemzetiség alapján a cigányság 97,9%-a kötődik, az örményeknél ez az arány 92,2%. Ugyanakkor a cigányoknak csak 17,2%-a mondta anyanyelvének a cigányság valamelyik nyelvét, az örményeknek pedig csak 12,4%-a az örményt. Hasonlóan alacsonyok az arányok a családi nyelv esetében is (19,4% illetve 13,9%).

Ezzel ellentétben a bolgár kötődésűek mindössze 56,7%-a vallotta magát bolgár nemzetiségűnek, ugyanakkor az anyanyelvi és a családi nyelvre vonatkozó nyilatkozatok aránya sem volt magas (46,2% illetve 43,9%), tehát az identitás kompaktsága alacsony, a közösség magja kicsi lehet.

Mint már korábban is jeleztük, a 2001. évi népszámlálás során, a kérdőíven szerepelt a kulturális kötődésre vonatkozó kérdés is. Így az adott kisebbséghez kötődők körébe soroltuk azokat is, akik csak az e kérdésre adott válaszukban nyilvánították ki az adott kisebbséghez való kötődésüket.

A kizárólag a kulturális kötődésre adott válasz alapján az adott kisebbséghez sorolt személyeknek az aránya kisebbségenként rendkívül nagymértékben eltért.

5. táblázat. A csak a kulturális kötődésre adott válasz alapján az adott kisebbséghez soroltak száma és aránya 2001

	Bolgár	Cigány	Görög	Horvát	Lengyel	Német	Örmény	Román	Ruszin	Szerb	Szlovák	Szlovén	Ukrán
csak kult.	403	6146	3680	3924	1042	27562	407	1717	274	1462	9541	502	477
csak kult. %	17,4	3,0	55,6	15,3	20,3	22,9	34,9	11,6	13,2	19,9	24,3	10,4	6,5

A fenti táblázatból látjuk, hogy a cigányok esetében ezek aránya mindössze 3%, ugyanakkor a görög kötődésűek száma meglehetősen nagy, ha nem számítanánk be azokat, akik csak kulturális kötődésüket jelezték, de sem nyelvük (anyanyelv vagy családi baráti közösségben beszélt nyelv), sem nemzetiségük tekintetében nem vallották magukat a görögséghez tartozóknak.

Ennek tudatában kell szemlélni a következő összehasonlító táblázatot.

6. táblázat. Az egyes identitáskategóriák aránya az adott kisebbséghez kötődők körében 2001, 2011

	nemzetiség		anyanyelv		családi nyelv	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Bolgár	58,6	56,7	56,1	46,2	48,3	43,9
Cigány	92,4	97,9	23,5	17,2	25,8	19,4
Görög	37,9	84,4	29,0	40,3	29,8	50,5
Horvát	60,6	88,0	55,7	51,2	57,4	60,0
Lengyel	57,6	81,8	50,2	43,6	51,7	54,5
Német	51,6	71,1	28,1	20,6	44,0	51,5
Örmény	53,2	92,2	25,2	12,4	25,8	13,9
Román	54,1	73,9	57,4	39,0	55,6	50,5
Ruszin	52,8	85,6	53,5	25,7	51,4	29,1
Szerb	51,9	71,8	46,1	36,9	57,0	56,9
Szlovák	45,1	84,2	30,1	28,1	46,0	46,2
Szlovén	62,6	84,6	65,8	61,1	64,3	61,9
Ukrán	68,6	76,2	66,1	45,8	61,1	43,9

Hogy még egy pillanatra a görögök példájánál maradjunk, a táblázatból arra következtethetünk, hogy a 2001-ben csupán kulturális kötődésű görögök jelentős része 2011-ben nemzetiségként is felvállalta a görögséget. Ugyanakkor azonban 2011-re jelentősen megnőtt a görög kisebbség kompaktsága a nyelvi identitáskategóriák tekintetében is, anyanyelvi tekintetben szó szerint az összes többi kisebbségnél mutatkozó trenddel szemben. A többi kisebbség esetében az adott kisebbség nyelvét anyanyelvüknek vallók aránya jelentősen csökkent. De ez az egyöntetűség csak az arányra vonatkozik, mivel a nemzetiségi identitásdeklarációk sokkal nagyobb mértékben növekedtek, mint ahogy a legtöbb kisebbség esetében, ha enyhébb mértékben is, de szintén növekedtek az anyanyelvi bevallások is.

A családi nyelv tekintetében tapasztalható tendenciák viszont nagyon eltérőek, ezeknél kisebbségenként kell megvizsgálni az okokat.

Arány az össznépességben

Miután a legnagyobb kisebbségek létszáma nőtt, az ország össznépessége viszont csökkent, az egyes kisebbségeknek az össznépességben képviselt aránya a következőképp alakult:

7. táblázat. Az egyes kisebbségek aránya az ország össznépességében 2001, 2011

	2001		2011	
	fő	%	fő	%
Bolgár	2 316	0,02	6 272	0,06
Cigány	205 720	2,02	315 583	3,18
Görög	6 619	0,06	4 642	0,05
Horvát	25 730	0,25	26 774	0,27
Lengyel	5 144	0,05	7 001	0,07
Német	120 344	1,18	185 696	1,87
Örmény	1 165	0,01	3 571	0,04
Román	14 781	0,14	35 641	0,36
Ruszin	2 079	0,02	3 882	0,04
Szerb	7 350	0,07	10 038	0,10
Szlovák	39 266	0,39	35 208	0,35
Szlovén	4 832	0,05	2 820	0,03
Ukrán	7 393	0,07	7 396	0,07
Népesség	10 198 315	4,34	9 937 628	6,49

A népesség sorban a % oszlopokban az egyes kisebbségek arányának egyszerű összege szerepel. Mivel lehetséges volt a kettős kötődés jelölése, a 13 hazai nemzetiség összlétszáma ennél a számnál, ha nem is sokkal, de valamivel csak kisebb lehet, tehát 2011-ben semmiképp se éri el a 6,5%-ot.

Területi adatok

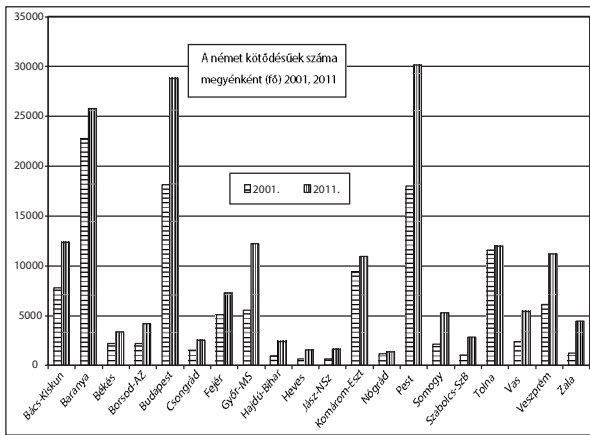
Megyéenkénti megoszlás

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a kisebbségek közül egy adott megye össznépességében a legmagasabb arányt a cigányok képezik Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, (8,51%; 2001-ben 6,26%). Őket követik a németek Baranyában (6,67%; 2001-ben 5,58%), majd a szlovákok Békésben (2,47%; 2001-ben 2,58%), a horvátok Baranyában (1,86%; 2001-ben 1,79%) és a románok Békésben (1,73%; 2001-ben 1,34%). A többi kisebbség össznépességén belüli aránya egy megyében sem éri el az 1%-ot.

A területi szétszórtság a két népszámlálás között tovább fokozódott. Miközben Baranyában 2001-ben a magyarországi németiség 18,9%-a élt, addig 2011-re hányaduk 13,9%-ra csökkent. Abszolút számuk így is nőtt 22 720-ról 25 777-re, de ez csak 113%-os gyarapodás az országos 154%-hoz viszonyítva, miközben a kisebb számban németek által lakott megyékben gyarapodásuk a 200–300%-ot is elérte.

Békésben írták össze 2001-ben a szlovákok 26,1%-át, 2011-re e megyére a szlovákság 25,2%-a jutott. A Baranya megyei horvátok 2001-ben közösségük 28,3%-át képezték, 2011-re viszont már csak 26,8%-át. Ugyanez mondható el a Békés megyei románokról is (2001-ben 36%, 2011-ben 17,5% élt e megyében), esetükben azonban nem elsősorban a belső vándorlás vezetett a hagyományos településterületükön élők hányadának ilyen nagymértékű csökkenéséhez, hanem a bevándorlók (külföldön születettek) további jelentős gyarapodása, akik már 2001-ben is a román kötődésűek 49%-át képezték és elsősorban Közép-Magyarországon írták őket össze.

6. ábra. A német kötődésűek száma megyénként (fő) 2001, 2011.

A tömbösödés enyhe jelei csak a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei cigányság esetében tapasztalhatók: míg 2001-ben a 26628 cigány kötődésű a magyarországi cigányság 12,9%-át képezte, addig a 153%-os országos átlagon felüli 168%-os megyei gyarapodás után a 44738 cigány már országos közösségének 14,2%-át jelentette. Meg kell jegyezni, hogy ugyanez a tendencia a cigányság által sokkal nagyobb számban lakott Borsod-Abaúj-Zemplén megyében nem tapasztalható.

8. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők száma megyénként 2001, 2011 (1. rész)

	Bolgár		Cigány		Görög		Horvát		Lengyel		Német							
	2001	2011	%	2001	%	2001	%	2001	%	2001	%	2001	%					
Bács-Kiskun	49	231	471	6763	11327	167	115	63	55	3215	3502	109	145	97	7781	12341	159	
Bármegye	86	204	237	10623	17585	166	220	149	68	7294	7185	99	237	213	90	22720	25777	113
Békés	46	103	224	5578	9541	171	127	44	35	70	51	73	89	134	151	2205	3344	152
Borsod-AZ.	93	335	360	46635	58376	125	296	204	69	41	48	117	312	663	213	2198	4210	192
Budapest	1207	2271	188	14019	20151	144	3410	2311	68	1525	2186	143	2044	2758	135	18097	28818	159
Csongrád	73	171	234	3149	5006	159	215	139	65	262	358	137	166	186	112	1502	2556	170
Fejér	39	157	403	4317	6497	150	477	421	88	157	353	225	220	305	139	5103	7252	142
Győr-Ménfőcsanak	25	256	1024	1669	3511	210	122	60	49	3481	3028	87	164	196	120	5519	12203	221
Hajdú-Bihar	83	341	411	11742	18546	158	154	114	74	36	34	94	169	176	104	902	2598	266
Heves	17	108	635	12629	19467	154	85	68	80	24	41	171	106	125	118	658	1576	240
Jász-Nagykanizsa	35	172	491	12305	19089	155	104	120	115	30	32	107	83	122	147	631	1609	255
Komárom-Esztergom	58	162	279	2670	4371	164	181	91	50	76	109	143	200	215	108	9336	10930	117
Nógrád	21	55	262	9950	15489	156	38	24	63	17	20	118	59	64	108	1200	1384	115
Pest	322	1052	327	12465	20719	166	615	593	96	721	980	136	586	1027	175	18041	30176	167
Somogy	38	96	253	10360	16794	162	82	62	76	1504	1547	103	124	121	98	2112	5301	251
Szabolcs-Szatmár-Bereg	43	171	398	26628	44738	168	65	69	106	16	24	150	67	131	196	1049	2797	267
Tolna	22	73	332	5440	9072	167	98	20	20	170	178	105	77	56	73	11552	11983	104
Vás	11	96	873	1577	2685	170	55	26	47	3124	3197	102	56	75	134	2387	5428	227
Veszprém	25	141	564	2423	5336	220	110	33	30	131	131	100	167	197	118	6102	11176	183
Zala	23	77	335	4778	7283	152	50	31	62	3836	3770	98	68	92	135	1249	4437	355
Összesen	2316	6272	271	205720	315583	153	6619	4642	70	25730	26774	104	5144	7001	136	120344	185696	154

9. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők száma megyénként 2001, 2011 (2. rész)

	Örmény		Román		Ruszin		Szerb		Szlovák		Szlovén		Ukrán								
	2001	2011	%	2001	2011	%	2001	2011	%	2001	2011	%	2001	2011							
Bács-Kiskun	21	137	652	350	1797	513	78	55	71	795	943	119	1663	2018	121	117	28	24	347	216	62
Baramya	35	94	269	341	600	176	47	80	170	703	794	113	150	182	121	123	34	28	218	101	46
Békés	25	67	268	5325	6240	117	41	36	88	582	489	84	10259	8877	87	262	44	17	229	129	56
Borsod-AZ.	15	153	1020	271	652	241	311	1457	468	45	102	227	2250	2306	102	131	17	13	423	436	103
Budapest	655	1530	234	2637	8480	322	735	789	107	1851	2552	138	4929	3257	66	643	271	42	2055	2128	104
Csongrád	32	117	366	891	2022	227	59	53	90	1177	2041	173	819	673	82	76	17	22	260	151	58
Fejér	37	96	259	350	974	278	62	108	174	156	325	208	278	329	118	76	57	75	301	262	87
Győr-MS.	17	82	482	253	923	365	34	49	144	79	173	219	195	1802	924	123	111	90	190	159	84
Hajdú-Bihar	40	158	395	977	2592	265	58	143	247	47	132	281	129	182	141	51	4	8	321	390	121
Heves	9	51	567	244	634	260	42	122	290	30	39	130	720	558	78	34	6	18	171	169	99
Jász-NSz.	8	54	675	225	620	276	46	52	113	42	68	162	135	144	107	47	8	17	221	171	77
Kom-Esz.	29	85	293	284	803	283	50	35	70	104	132	5100	3537	69	133	26	20	203	163	80	
Nógrád	7	44	629	115	269	234	22	23	105	13	14	108	3485	2860	82	74	11	15	123	50	41
Pest	111	452	407	1165	5649	485	230	351	153	1306	1620	124	8331	7463	90	379	107	28	827	844	102
Somogy	31	86	277	191	431	226	41	31	76	104	140	135	74	148	200	72	30	42	160	155	97
Szabolcs-Sz.B.	30	97	323	237	1219	514	72	374	519	23	47	204	336	297	88	62	10	16	726	1461	201
Tolna	23	52	226	253	424	168	15	17	113	164	172	105	143	119	83	64	8	13	144	64	44
Vás	10	51	510	155	336	217	28	33	118	48	53	110	64	103	161	2215	1894	86	106	58	55
Veszprém	22	120	545	367	610	166	86	47	55	67	136	203	156	279	179	71	32	45	251	180	72
Zala	8	45	563	150	366	244	22	27	123	39	94	241	50	74	148	79	105	133	117	109	93
Összesen	1165	3571	307	14781	35641	241	2079	3882	187	7350	10038	137	39266	35208	90	4832	2820	58	7393	7396	100

Településtípusonkénti megoszlás

A nemzetiségek tagjainak a lakott település típusa, és ezzel együtt alapvetően a nagysága szerinti megoszlása is kettősséget rejt magában: miközben a kis lélekszámú községekben a népességen belüli arányuk nagyobb, és ez a kompaktság az identitás megőrzésének fontos tényezője, addig a modernizáció forrásai éppen a nagyobb lélekszámú városok.

Bár még nem állnak rendelkezésre azok az adatok, amelyekből megállapítható, hogy a nemzetiségek város lakó hányadának növekedése milyen mértékben ered a belső, és milyenben a külső vándorlásból, a tendencia evidens. A legnagyobb mértékben a románok esetében jut kifejezésre.

2001-ben a községekben összeírt 6553 román még a magyarországi románság 44,3%-át képezte. Bár 2011-re a községekben összeírt románok száma majdnem megkétszereződött (11 934 fő), ők akkor már a románság országos összlétszámának alig egyharmadát (33,5%) képezték. Ugyanakkor a fővárosra eső hányaduk 6 százalékponttal lett nagyobb (17,8%-ról 23,8%-ra nőtt), de jelentősen (4,2 százalékponttal) növekedett az egyéb, nem megyei jogú városokban is.

Esetükben e változás alapvető forrása a jelentős mértékű bevándorlás. A helyzet nem ilyen egyértelmű a horvátoknál. Esetükben a községekben összeírtak száma a 2001. évi 16 123 főről (a horvátság majd kétharmada, 62,7%) a 2011. évi összeírásig 14 764 főre apadt, akik akkor a horvátságnak már alig több mint felét képezték, elsősorban a kisebb városok népességét gyarapítva.

Ennél enyhébb mértékben jut kifejezésre ez a tendencia a németeknél és a cigányoknál is, míg a szerbek esetében a községekben lakók hányadának csökkenése jórészt egyenesen ellentételeződik a különböző várostípusok között.

A migráció és a modernizáció fogalma szorosan összefügg. Eddigi kutatási eredményeink azt mutatják azonban, hogy a kisebbségek esetében a vándorlás távolsága egyenes arányban áll az identitás kompaktságának csökkenésével. Ezért megítélésünk szerint a kisebbségek vonatkozásában a modernizáció során az „eszközt az emberhez” módszert

kell előnyben részesíteni. Azaz a területfejlesztési tervek készítésekor figyelembe kell a kisebbségek sajátos érdekeit.

A több nemzedék alatt meggyökeresedett, helyi hagyományok által összeforrt kisebbségi közösségek számára csak a területfejlesztési eszközök körülmények között alkalmazása tudja ellensúlyozni a város modernizációs csábításait.

10. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők megoszlása a lakott település típusa szerint 2001, 2011

	Főváros						Megyei jogú város						Többi város						Község					
	2001		2011		2001		2011		2001		2011		2001		2011		2001		2011					
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%				
Népesség	1777921	17,4	1729040	17,4	2033919	19,9	2029993	20,4	2761040	27,1	3145425	31,7	3625435	35,5	3033770	30,5								
Bolgár	1207	52,1	2271	36,2	395	17,1	1200	19,1	369	15,9	1675	26,7	345	14,9	1126	18,0								
Cigány	14019	6,8	20151	6,4	19413	9,4	29958	9,5	56414	27,4	98914	31,3	115874	56,3	166560	52,8								
Görög	3410	51,5	2311	49,8	1396	21,1	896	19,3	864	13,1	685	14,8	949	14,3	750	16,2								
Horvát	1525	5,9	2186	8,2	3916	15,2	4437	16,6	4166	16,2	5387	20,1	16123	62,7	14764	55,1								
Lengyel	2044	39,7	2758	39,4	1117	21,7	1386	19,8	1020	19,8	1775	25,4	963	18,7	1082	15,5								
Német	18097	15,0	28818	15,5	18822	15,6	29896	16,1	29180	24,2	53953	29,1	54245	45,1	73029	39,3								
Órmény	655	56,2	1530	42,8	223	19,1	672	18,8	149	12,8	835	23,4	138	11,8	534	15,0								
Román	2637	17,8	8480	23,8	1896	12,8	4814	13,5	3695	25,0	10413	29,2	6553	44,3	11934	33,5								
Ruszin	735	35,4	789	20,3	421	20,3	728	18,8	432	20,8	1076	27,7	491	23,6	1289	33,2								
Szerb	1851	25,2	2552	25,4	1697	23,1	2723	27,1	1843	25,1	2777	27,7	1959	26,7	1986	19,8								
Szlovák	4929	12,6	3257	9,3	6551	16,7	5014	14,2	9556	24,3	10720	30,4	18230	46,4	16217	46,1								
Szlovén	643	13,3	271	9,6	677	14,0	336	11,9	1316	27,2	902	32,0	2196	45,4	1311	46,5								
Ukrán	2055	27,8	2128	28,8	1648	22,3	1642	22,2	1972	26,7	2066	27,9	1718	23,2	1560	21,1								

Korösszetétel

A magyarországi nemzetiségek körében markáns eltérés mutatkozik a 12 nevesített nemzeti kisebbség, illetve a cigány etnikai kisebbség között. Bár a különbség a két népszámlálás között enyhén mérséklődött, a négy korcsoport (0–14 gyermekkorú, 15–39 fiatal aktív korú, 40–59 idősebb aktív korú, 60–X időskorú) mindegyike esetében még mindig jelentős. (11. táblázat)

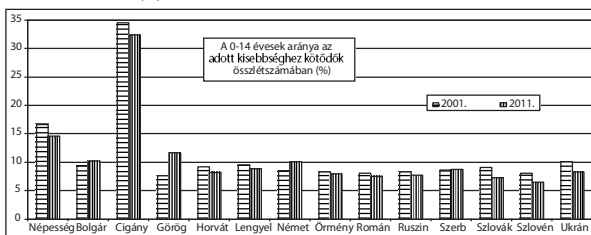
Az ország össznépességében a gyerekkorúak (0–14 év) aránya 2001-ben 16,6%, 2011-ben 14,6% volt. A népesség tehát tovább öregeedett. A kisebbségekre nézve kedvezőtlen tény, hogy a cigányságon kívül egyikük sem érte el még ezt a kedvezőtlen arányt sem. Ebben a tekintetben is a szlovének helyzete a legkedvezőtlenebb (a gyerekkorúak aránya 8,1%-ról 6,4%-ra csökkent), de nem sokkal jobb a szlovákok (9,1%–7,3%) esetében sem.

Ugyanakkor a cigányok körében a korcsoport részesedése az országos átlagnak jóval több, mint a kétszerese, de tapasztalható náluk a gyerekkorúak arányának egy enyhe csökkenése (34,5%–32,4%).

11. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők összlétszámának korcsoportok szerinti megoszlása 2001, 2011

	0–14			15–39			40–59			60–X						
	2001		2011	2001		2011	2001		2011	2001		2011				
	fő	%	%	fő	%	%	fő	%	%	fő	%	%				
Népesség	1694936	16,6	1447659	14,6	3574493	35,0	3403983	34,3	2847327	27,9	2754875	27,7	2081559	20,4	2331111	23,5
Bolgár	216	9,3	640	10,2	789	34,1	2061	32,9	809	34,9	1992	31,8	502	21,7	1579	25,2
Cigány	71005	34,5	102324	32,4	89348	43,4	134566	42,6	35697	17,4	64120	20,3	9670	4,7	14573	4,6
Görög	500	7,6	539	11,6	3047	46,0	1928	41,5	1987	30,0	1321	28,5	1085	16,4	854	18,4
Horvát	2358	9,2	2198	8,2	7508	29,2	7334	27,4	8567	33,3	8809	32,9	7297	28,4	8433	31,5
Lengyel	488	9,5	618	8,8	1688	32,8	2500	35,7	2235	43,4	2375	33,9	733	14,2	1508	21,5
Német	10275	8,5	18807	10,1	36048	30,0	62438	33,6	39533	32,8	53895	29,0	34488	28,7	50556	27,2
Órmény	97	8,3	284	8,0	455	39,1	1253	35,1	381	32,7	1096	30,7	232	19,9	938	26,3
Román	1187	8,0	2682	7,5	6436	43,5	14677	41,2	4117	27,9	12033	33,8	3041	20,6	6249	17,5
Ruszin	173	8,3	299	7,7	784	37,7	1231	31,7	716	34,4	1286	33,1	406	19,5	1066	27,5
Szerb	636	8,7	874	8,7	2930	39,9	3980	39,6	2159	29,4	3236	32,2	1625	22,1	1948	19,4
Szlovák	3584	9,1	2570	7,3	9615	24,5	8678	24,6	12440	31,7	10813	30,7	13627	34,7	13147	37,3
Szlovén	390	8,1	181	6,4	1376	28,5	691	24,5	1648	34,1	983	34,9	1418	29,3	965	34,2
Ukrán	749	10,1	613	8,3	3164	42,8	3286	44,4	2270	30,7	2294	31,0	1210	16,4	1203	16,3

7. ábra. A 0–14 évesek aránya az adott kisebbséghez kötődők összlétszámában 2001, 2011 (%)

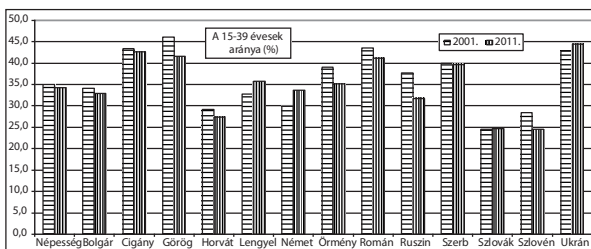

Az aktív korú cigányok aránya enyhén nőtt (60,8%-ról 63%-ra), de az idősebb aktív korúak aránya még mindig nagyon alacsony. Ugyanakkor az időskorúak már korábban is példátlanul alacsony aránya tovább csökkent (4,7%-ról 4,6%-ra).

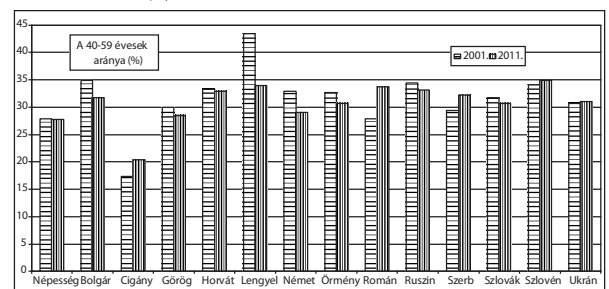
A németek szempontjából egyaránt pozitív a gyermekkorúak arányának növekedése (8,5%–10,1%) és az időskorúak arányának enyhe csökkenése (28,7%–27,2%). Az aktív korúak aránya nagyjából megmaradt, de eltolódott a fiatalabb aktív korúak irányába (30%–33,6%).

A szerbeknél az aktív korúak és a fiatal aktív korúak aránya nagyjából megmaradt. Az idősebb aktív korúak aránya nőtt, amit az időskorúak arányának csökkenése ellentételez.

8. ábra. A 15–39 évesek aránya az adott kisebbséghez kötődők összlétszámában 2001, 2011 (%)

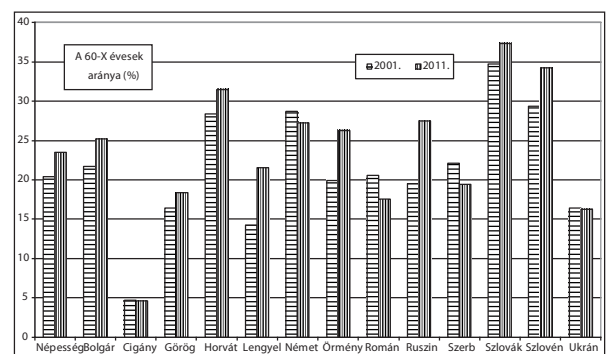

9. ábra. A 40–59 évesek aránya az adott kisebbséghez kötődők összlétszámában 2001, 2011 (%)

Az össznépeséghez viszonyítva – a cigányság kivételével – valamennyi kisebbség körében magasabb az idősebb aktív korúak aránya. A 2001 és 2011 között megfigyelhető tendencia azonban kisebbségenként változó. A bolgárok és lengyelek esetében csökkent legnagyobb arányban e korcsoport részesedése, míg a románság esetében nőtt.

10. ábra. A 60–X évesek aránya az adott kisebbséghez kötődők összlétszámában 2001, 2011 (%)

Bár az elmúlt tíz évben az össznépességben is nőtt a 60–X évesek aránya, ez a növekedés még nagyobb arányú a szlovák, szlovén, valamint a ruszin és lengyel kisebbség esetében. Míg előző kettő esetében az időskorúak aránya már 2001-ben is jóval meghaladta az országos átlagot, a ruszinok nem különböztek attól, a lengyelek körében pedig ennek a korcsoportnak a részaránya jelentősen alatta maradt annak. 2001-hez viszonyítva csökkent valamelyest a szerb és német közösségben e korcsoport aránya.

Gazdasági aktivitás

A két népszámlálás között az össznépességben nőtt a gazdaságilag aktív lakosság aránya (40,3%-ról 45,4%-ra). Eközben azonban magasabb lett mind a foglalkoztatottak (36,2–39,7%), mind a munkanélküliek (4,1–5,7%) részesedése az össznépességben. E változás ellentételezése az inaktívak körében nagyjából egyenlően oszlik meg az inaktív keresők (32,4–29,7%) és az eltartottak (27,3–24,9%) között.

Ezek a trendek a kisebbségek esetében is kifejezésre jutottak. A foglalkoztatottak aránya a románoknál nőtt meg a legnagyobb mértékben 40,5%-ról 51,5%-ra, ami 11,1 százalékpontos növekedés. Esetükben ez a mutató már 2001-ben is magasabb volt az országosnál, és most még magasabban felülmúlja. A román kötődésűek körében már 2001-ben is 49%-os volt a külföldön születettek aránya, a területi megoszlásból azt feltételezzük, hogy a növekedést továbbra is az aktív korúak magas bevándorlási aránya hozza magával.

Hasonló a helyzet a szerbeknél, csak valamivel kisebb mértékben (magasabb országos átlag, 6,4 százalékpontos növekedés).

A szlovákok esetében a foglalkoztatottak aránya 2001-ben jelentősen elmaradt az országostól (34,2%–36,2%), a 2001 és 2011 között körükben tapasztalható kedvező változás (34,2%–39,6%) annyit eredményezett, hogy majdnem felzárkóztak az országos átlaghoz (39,6%–39,7%), vagyis mindössze 0,1 százalékpontos a lemaradásuk.

Külön kell beszélni a cigányság körében tapasztalható változásról. 2001-ben a cigány kötődésűek mindössze 10,8%-a volt foglalkoztatott,

ami akkor drasztikus elmaradás volt az amúgy nemzetközi összehasonlításban szintén alacsony 36,2%-os országos aránytól. 2011-ben a cigány kötődésűek 16,4%-a mondta magát foglalkoztatottnak, és ez az 5,6 százalékpontos, az országos mértéknél (3,5 százalékpont) jelentősen nagyobb növekedés még mindig aggasztóan kevés a sikeres integráció szempontjából.

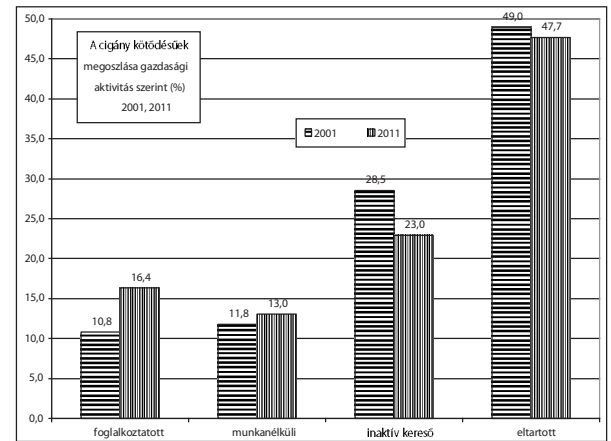
A foglalkoztatottság aránya csak a görögöknél csökkent (4,4 százalékponttal, 47%-ról 42,6%-ra), esetükben a különbséget elsősorban az eltartottak arányának 6,2 százalékpontos növekedése ellentételezi.

12. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők összlétszámának gazdasági aktivitás szerinti megoszlása 2001, 2011

	Foglalkoztatott				Munkanélküli				Inaktív kereső				Eltartott			
	2001		2011		2001		2011		2001		2011		2001		2011	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Bolgár	1009	43,6	2897	46,2	78	3,4	352	5,6	684	29,5	1780	28,4	545	23,5	1243	19,8
Cigány	22179	10,8	51608	16,4	24236	11,8	41049	13,0	58572	28,5	72444	23,0	100733	49,0	150482	47,7
Görög	3112	47,0	1979	42,6	282	4,3	300	6,5	1766	26,7	1052	22,7	1459	22,0	1311	28,2
Horvát	9872	38,4	11144	41,6	779	3,0	1208	4,5	10355	40,2	9860	36,8	4724	18,4	4562	17,0
Lengyel	2478	48,2	3489	49,8	189	3,7	407	5,8	1200	23,3	1652	25,6	1277	24,8	1453	20,8
Német	48337	40,2	82232	44,3	3107	2,6	7779	4,2	45940	38,2	57350	30,9	22960	19,1	38335	20,6
Örmény	546	46,9	1706	47,8	40	3,4	219	6,1	327	28,1	954	26,7	252	21,6	692	19,4
Román	5982	40,5	18365	51,5	697	4,7	2675	7,5	4976	33,7	8577	24,1	3126	21,1	6024	16,9
Ruszin	903	43,4	1739	44,8	102	4,9	225	5,8	628	30,2	1233	31,8	446	21,5	685	17,6
Szerb	3023	41,1	4773	47,5	263	3,6	587	5,8	2227	30,3	2304	25,0	1837	25,0	2374	23,7
Szlovák	13423	34,2	13930	39,6	1089	2,8	1425	4,0	18245	46,5	14831	42,1	6509	16,6	5022	14,3
Szlovén	1884	39,0	1174	41,6	149	3,1	91	3,2	2019	41,8	1141	40,5	780	16,1	414	14,7
Ukrán	3226	43,6	3319	44,9	320	4,3	606	8,2	2053	27,8	1694	22,9	1794	24,3	1777	24,0
Népesség	3690269	36,2	3942723	39,7	416210	4,1	568497	5,7	3305541	32,4	2949727	29,7	2786295	27,3	2476681	24,9

A munkanélküliek országos arányának enyhe növekedését (4,1%-ról 5,7%-ra, vagyis 1,6 százalékpont) az összes kisebbség mutatói is tükrözik, de az országos átlagtól csak a kis létszámú ukrán közösségben tér el jelentősen (2001-ben a 320 ukrán munkanélküli az ukrán kötődésűek 4,3%-át képezte, míg a 2011. évi 606 munkanélküli 8,2%-ot, amikor a cigányság után náluk volt legmagasabb ez az arány).

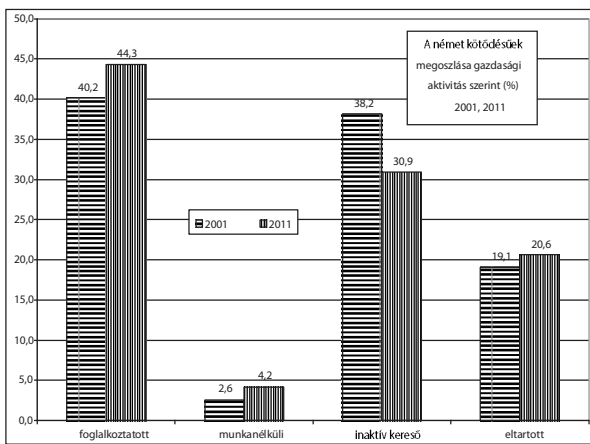
11. ábra. A cigány kötődésűek megoszlása gazdasági aktivitás szerint 2001, 2011 (%)

A cigányság esetében viszont a munkanélküliek arányának növekedése elmarad az országos mértéktől (11,8%-ról 13%-ra, vagyis 1,2 százalékponttal, az országos 1,6 százalékponttal viszonyítva).

A másik legnagyobb létszámú kisebbség, a németek esetében a mutatók már 2001-ben is kedvezőbbek voltak az országos átlagnál, és 2011-re is azok maradtak. A foglalkoztatottak aránya 4,1 százalékponttal (40,2%-ról 44,3%-ra) nőtt a 3,5 százalékpontos országos átlaghoz viszonyítva, a munkanélkülieké pedig pontosan annyival, mint az országos átlag (1,6 százalékpont).

12. ábra. A német kötődésűek megoszlása gazdasági aktivitás szerint 2001, 2011

Végzettség

Az egyes kisebbségek legmagasabb iskolai végzettség szerinti arányaiban beállt változásokat még nem tudjuk eléggé megbízhatóan elemezni, mert a 2011. évi népszámlálásra közétett adattábla csak a kisebbségi kötődésűek összetételének megoszlását tartalmazza, nem pedig a megfelelő életkorúakét, így a képet torzítja a gyermekkorúak eltérő aránya. Vagyis a cigányoknál már ezzel is valamivel kedvezőtlenebb, az előregedettebb kisebbségeknél pedig a valószínűleg valamivel kedvezőbb kép mutatkozik az egymás közötti, vagy az össznéppel való összehasonlítás során.

13. táblázat. Az adott kisebbséghez kötődők összetételének megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint 2001, 2011

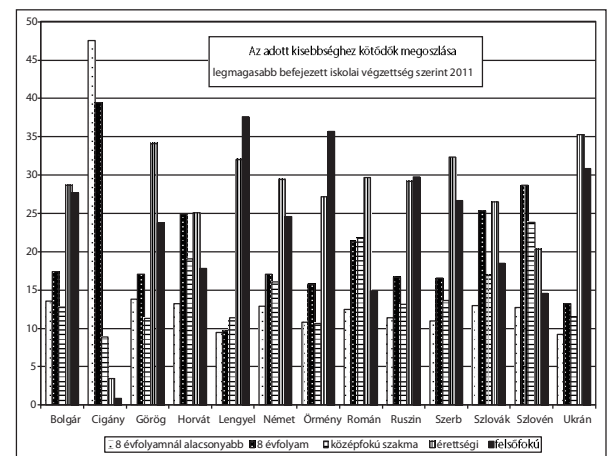
	8 évfolyamnál alacsonyabb		8 évfolyam		középfokú szakma		érettségi		felsőfokú						
	2001	2011/01	2001	2011/01	2001	2011/01	2001	2011/01	2001	2011/01					
Bolgár	13,19	13,57	102,90	14,79	17,36	117,42	8,92	12,71	142,50	23,17	28,70	123,86	39,94	27,66	69,26
Cigány	52,16	47,52	91,10	37,70	39,41	104,54	8,38	8,84	105,39	1,39	3,41	246,12	0,37	0,83	220,32
Görög	14,38	13,83	96,18	20,35	17,00	83,51	14,30	11,31	79,10	23,53	34,12	145,04	27,44	23,74	86,51
Horvát	21,76	13,23	60,77	29,19	24,84	85,11	19,63	19,07	97,12	17,53	25,04	142,82	11,88	17,82	150,06
Leigyel	10,00	9,47	94,67	11,33	9,63	84,99	17,46	11,31	64,78	28,09	32,04	114,04	33,11	37,55	113,41
Német	18,48	12,86	69,56	22,21	17,05	76,77	19,30	16,09	83,38	21,90	29,40	134,26	18,10	24,59	135,87
Örmény	11,71	10,81	92,34	9,53	15,74	165,11	7,19	10,64	147,99	22,58	27,16	120,32	49,00	35,65	72,76
Román	18,82	12,43	66,06	24,63	21,33	86,60	22,89	21,76	95,03	21,25	29,63	139,47	12,41	14,85	119,67
Ruszin	9,12	11,33	124,33	14,29	16,67	116,67	13,82	13,11	94,90	23,40	29,16	124,60	39,38	29,73	75,49
Szerb	15,97	10,92	68,35	20,43	16,54	80,95	15,23	13,58	89,14	24,44	32,30	132,13	23,92	26,67	111,49
Szlovák	22,09	12,91	58,44	29,40	25,30	86,07	17,23	16,89	98,07	18,35	26,45	144,17	12,94	18,44	142,52
Szlovén	18,57	12,66	68,18	33,28	28,62	86,00	22,73	23,83	104,84	15,29	20,32	132,89	10,14	14,57	143,78
Ukrán	12,20	9,17	75,17	20,64	13,25	64,21	20,84	11,45	54,95	23,17	35,26	152,16	23,15	30,87	133,32
Népszétség	20,00	18,34	91,69	26,30	23,34	88,75	21,06	18,16	86,25	20,55	25,67	124,93	12,09	14,49	119,77

Ezzel a megszorítással azt lehet mondani, hogy 2001-ben a cigány kötődésűek 52,16%-ának volt 8 évfolyamnál alacsonyabb végzettsége, az össznépeségben ez az arány akkor 20%-ot tett ki. A 2011. évi népszámláláskor ez az arány a cigány kötődésűek körében 47,5%-ra csökkent, az össznépeségben pedig 18,3%-ra. Ez egyrészt a gyerekkorúak, másrészt az iskolaelhagyók arányának csökkenéséből adódik. A két tényező hatását, mint mondtuk, a korcsoportos arányok ismeretében lehet meghatározni. Azt azonban már most látjuk, hogy a befejezett általános iskola nélküliek arányának csökkenése a cigányoknál 2001-ben 32,2%-kal, 2011-ben pedig 29,2%-kal volt nagyobb, mint az össznépeségben, tehát ez három százalékpontos különbségcsökkenés, közeledés tíz év alatt.

Valamivel nagyobb a felzárkózás mértéke a befejezett általános iskolával rendelkező cigány kötődésűek esetében. 2001-ben a cigányok 37,7%-ának volt a befejezett általános iskola a legmagasabb végzettsége, az össznépeségben ezek aránya akkor 26,3%-ot tett ki. 2011-ben már a cigányok 39,4%-ának volt befejezett általános iskolája, az össznépeségben viszont az általános iskolával rendelkezők aránya 23,3%-ra csökkent. Ez az arány tehát a cigányságnál 2001-ben 11,4%-kal, 2011-ben pedig már 16,1%-kal volt magasabb, mint az össznépeségnél. Ez majdnem öt százalékpontos felzárkózás.

Hiába mondjuk azonban, hogy tíz év alatt a cigányság keretében az érettségivel rendelkezők aránya majdnem két és félszeresére (246%), és a felsőfokú végzettségűek aránya is jóval több, mint kétszeresére (1139-ről 2607 főre, 229%) nőtt, ha egyrészt a kiinduló értékek reménytelenül alacsonyak, másrészt az általános iskolát befejezettek és érettségi nélküli középiskolai végzettségűek aránya alig néhány százalékkal nőtt (mindkét esetben 105%). Egyrészt végig kell gondolni az oktatáspolitikát, másrészt elemzéseink azt mutatják, hogy ezt a kérdést csak komplex módon, az integráció többi tényezőjével való együttműködésben, elsősorban a gazdasági integrációval együtt érdemes vizsgálni. A társadalmi szerkezeti makroelemzés szintjén kimutatható, hogy a gazdasági integráció a húzóerő, kompenzálja az oktatás hiányosságait, fordítva viszont ez nem érvényes.

13. ábra. Az adott kisebbséghez kötődők megoszlása legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint 2001, 2011

A többi 12 nemzetiség esetében nem mutatkoznak kritikus tünetek. 2001-ben az általános iskolát sem végzetek aránya a meglehetősen magas átlagéletkorú szlovákok és a horvátok esetében még magasabb volt az országos átlagnál, 2011-re már fölzártak a generációváltással. A felsőfokú végzettségűek aránya kivétel nélkül mind a 12 nemzetiség esetében magasabb az országos átlagnál (14,5%), a németeknél 25% (2001-ben még csak 18% volt), a bevándorlók jelentős arányával rendelkező nemzetiségek esetében pedig még magasabb (lengyel 38%, örmény 36%, ukrán 31%, ruszin 30%), kivéve a románokat, akik kevéssel haladják meg az országos értéket (14,85%). Felsőfokú végzettségűek legnagyobb arányú növekedése a horvátok (150%) és a szlovének (143%) esetében tapasztalható, ami azért igényel külön vizsgálatot, mert a szlovének száma ebben az időszakban majdnem megfeleződött (58,4%), a horvátoké pedig stagnált (104%).

A válaszmegtagadók

Végül felhívjuk a figyelmet arra, hogy a 2011. évi népszámlálás során 2001-hez viszonyítva jelentősen megnőtt azok száma, akik a nemzeti-etnikai kérdőpontokra nem kívántak válaszolni.

Mint ismeretes, A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény alapján a nemzetiségre, anyanyelvre, családban használt nyelvre vonatkozó adatok is az ún. különleges adatok körébe tartoznak, tehát az ezekre vonatkozó kérdésekre a válaszadás nem volt kötelező. Megállapíthatjuk, hogy azoknak a száma, akik éltek ezzel a lehetőséggel, a 2001. évi, nemzetközi összehasonlításban már akkor is magas arányokhoz képest tovább emelkedett.

14. táblázat. A válaszmegtagadók száma identitáskategóriánként 2001, 2011

	2001		2011	
	fő	%	fő	%
össznépeség	10198315	100,0	9937628	100,0
nemzetiség	570537	5,6	1455883	14,7
anyanyelv	541106	5,3	1443840	14,5
családi nyelv	558246	5,5	1486218	15,0
kultúra	628328	6,2	–	–

A 2001. évi népszámlálási adatok elemzése során arra a megállapításra jutottunk, hogy a válaszmegtagadás ilyen arányának semmiképpen sem a kisebbségek körében tapasztalható magas látencia a legfőbb oka. A valódi okokat a nemzeti identitás természetének értelmezésével és tolmácsolásával összefüggő mélyebb társadalmi folyamatokban kell keresni.